

Maja Rauan Goksør

"Klokkaren og guten om prestefrua"

Om kjønn, makt og seksualitet i erotiske folkeeventyr

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Anne Engelst Nørgaard

Mai 2021

Maja Rauan Goksør

"Klokkaren og guten om prestefrua"

Om kjønn, makt og seksualitet i erotiske folkeeventyr

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Anne Engelst Nørgaard
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

INTRODUKSJON	2
1.1 TEMA.....	2
1.2 KILDEMATERIALE	3
1.3 OPPGAVENS OPPBYGNING	4
SENTRALE BEGREPER, METODE OG HISTORIOGRAFI.....	5
2.1 SENTRALE BEGREPER	5
2.2 METODE	6
2.3 HISTORIOGRAFI.....	7
HISTORISK BAKGRUNN	9
3.1 NASJONSBYGGINGSPROSJEKTET 1830-1870	9
3.1.1 <i>Forskning på folkekultur</i>	11
3.2 SEX OG SEKSUALITET I DET OFFENTLIGE ORDSKIFTET	12
3.2.1 <i>Vitenskapelig diskurs og kristen-moralsk grunnlag</i>	12
ANALYSE.....	14
4.1 UTENOMEKTESKAPELIG SEX.....	16
4.1.1 <i>På frierferd</i>	16
4.1.2 <i>Brudenugg</i>	18
4.1.3 <i>Analytisk drøfting</i>	20
4.2 KVINNER I EROTISK SKJEMT	21
4.2.1 <i>Uvitenhet og uskyld</i>	21
4.2.2 <i>Egenrådige kvinner</i>	23
4.2.3 <i>Analytisk drøfting</i>	26
4.3 POLITISK SATIRE: PRESTESKJEMT.....	27
4.3.1 <i>Den aktive presten</i>	28
4.3.2 <i>Den passive presten</i>	29
4.3.3 <i>Analytisk drøfting</i>	32
AVSLUTNING.....	33
5.1 KONKLUDERENDE REFLEKSJON	33
LITTERATUR OG ILLUSTRASJONER.....	35
6.1 LITTERATUR	35
6.2 ILLUSTRASJONER	36

Introduksjon

1.1 Tema

Det overordnede temaet for denne oppgaven er sex og seksualitet på 1800-tallet. Spørsmål og diskusjoner rundt seksualitet vekker stadig debatt, til tross for, eller kanskje nettopp fordi det er tematikk som angår de fleste. Også på 1800-tallet var det mye debatt, både i det offentlige rom og i fagmiljøer, rundt sex og seksualitet. Onani, prostitusjon og avholdenhet var temaer som gikk igjen både i internasjonale og norske debatter, men kan det være kilder som gir oss innblikk i andre holdninger enn de som ble fremstilt i det offentlige rom?

På 1800-tallet var nasjonalisme og nasjonsbygging viktige temaer i Europa generelt, og i Norge gjorde det seg spesielt gjeldende etter at nasjonen fikk egen grunnlov i 1814. Behovet for å skape sin egen identitet som nasjon økte, til tross for en ny politisk union med Sverige som varte fram til 1905. I denne prosessen ble folkekunst viktig. Det gjaldt både billedkunst og tradisjonshåndverk, så vel som musikk, diktning og litteratur. Blant det litterære materialet spilte folkeeventyrene en sentral rolle i nasjonsbyggingen. Folkeminnesamlere som Peter Christen Asbjørnsen og Jørgen Moe var pådrivere i prosessen for å samle inn, sortere og ta vare på tradisjonsmateriale fra ulike folk og grupper i hele Norge. De publiserte en rekke tekster basert på dette materialet, som bidro til det nye nasjonale fellesskapet og til utviklingen av en felles norsk identitet.

Forskning på folkeeventyrene som kilde til historisk kunnskap er fremdeles et lite felt, spesielt når det gjelder erotikk og seksualitet. Likevel er det naturlig å spørre seg om ikke dette materialet kan presentere holdninger til, og tanker om, menneskelig kjønnsliv som ikke kommer til syne i offentlige debatter i samme tidsrom. Oppgaven fokuserer spesifikt på hvordan kjønn og maktrelasjoner fremstilles i erotiske skildringer. Hovedspørsmålet for oppgaven er dermed som følger:

Hvilke roller spiller kjønn, makt og seksualitet i de erotiske folkeeventyrene? Og hvordan kommer dette til uttrykk?

1.2 Kildemateriale

Oppgaven tar for seg et utvalg erotiske eventyr. Hovedkilden til disse er Oddbjørg Høgsets bok *Erotiske Folkeeventyr* fra 1977. Den består av femti eventyr, innsamlet og nedskrevet av blant andre Peter Christen Asbjørnsen, Moltke Moe og Knut Nauthella. Det varierer hvilke opplysninger som er tilgjengelige om hvor og når eventyrene er samlet inn. Av de som er datert er det tidligste samlet inn i 1848, og det seneste i 1913. Noen av eventyrene er varianter av eventyr som kan spores helt tilbake til middelalderen.¹ Eventyrene plasseres geografisk der det lar seg gjøre. De fleste av dem har blitt samlet inn sør i Norge, deriblant i Rogaland og Telemark.²

Materialet i boka er i sin helhet hentet fra Norsk Folkeminnesamlings arkiv, men omfatter på ingen måte alt det erotiske materialet de har i sine samlinger, noe Høgset selv påpeker. Til hennes publikasjon i 1977, ble det gjort noen språklige endringer på de originale manuskriptene. Endringene som ble gjort dreide seg om å forenkle språket for 1970-tallets lesere, og dermed gjøre eventyrene mer tilgjengelig for vårt tids publikum. Innholdet er derfor i stor grad det samme, og det vil være rimelig å anta at eventyrenes innhold og uttrykk har blitt ivarettatt gjennom moderniseringen, slik at dette ikke går utover resultatenes troverdighet. Høgset var en av de første til å publisere dette materialet i Norge, med unntak av en svært begrenset utgivelse i regi av Reidar Christiansen i 1943. Denne var kalt *Brudenuggen og andre*, og ble illustrert av Thorbjørn Egner for en eksklusiv bokklubb i Oslo.³

Fra Høgsets bok har jeg valgt ut seks eventyr som utgangspunkt for analysen. Formålet er å se på fremstillingen av kjønn og seksualitet, og maktforhold mellom ulike figurer. Det valgte materialet er plukket ut med tanke på å få fram ulike typer innhold og motiver. Bakgrunnen for utvalget har dessuten vært å vise motiv som ofte går igjen. Eventyrene vil ikke bli presentert i sin helhet, men i utdrag som eksemplifiserer eventyrenes mest sentrale poeng.

¹ Høgset 1977: 80

² I 2020 ble tidligere Telemark fylke slått sammen med Vestfold fylke, under navnet Vestfold og Telemark. I Høgsets bok plasseres flere eventyr i tidligere Telemark fylke. For enkelhets skyld vil jeg derfor konsekvent bruke Telemark i stedet for Vestfold og Telemark, der det gjelder. Dette er også med på å avgrense det geografiske området for opphavet til disse eventyrene. Alle andre fylker omtales med sitt oppdaterte navn.

³ Høgset 1977: 13

1.3 Oppgavens oppbygning

Oppgaven er delt inn i tre hoveddeler. Den første delen dreier seg om teori og metode, og vil dessuten gå inn på historiografien på det gjeldende fagområdet. Ettersom temaet for oppgaven fremdeles er et relativt snevert forskningsfelt, vil det være hensiktsmessig å presentere disse tre sammen, for å gi et helhetlig inntrykk av hvilken forskningstradisjon som legger rammene for min studie. Dessuten vil denne delen vies til å definere relevante fagbegreper som er nødvendige for å forstå oppgavens avgrensning og mål.

Deretter følger en del om historisk kontekst, som vil gi en oversiktlig presentasjon av omstendighetene som kildematerialet ble skapt i. Det omfatter også hvordan de viktigste samfunnsdebattene rundt sex og seksualitet, med tilhørende holdninger, så ut på 1800-tallet. Her fremlegges dessuten nasjonsbyggingsprosjektet og prosessen rundt innsamling og formidling av norske folkeminner, for å se på hvordan erotiske folkeeventyr passer inn i denne tradisjonen.

Den tredje av oppgavens hoveddeler er analysen av eventyrene. Som nevnt vil ikke eventyrene legges fram i sin helhet, men ved hjelp av utdrag som vurderes relevante for å få fram tematikk og innhold. Analysen deles inn tematisk, der et utvalg av motivene som gjentas i eventyrene presenteres, og deretter analyseres ut fra nevnte eksempler. Inndelingen av temaer er som følger:

- Utenomekteskapelig sex
- Kvinner i erotisk skjemt
- Politisk satire: Presteskjemt

Hver av disse delkapitlene avsluttes med en analytisk drøfting der funnene diskuteres og settes i sammenheng med den historiske konteksten. I oppgavens siste del vil jeg oppsummere det jeg har kommet fram til, og redegjøre for hvordan disse funnene stiller seg i forhold til historiografien på området.

Sentrale begreper, metode og historiografi

2.1 Sentrale begreper

For å kunne gjennomføre analysen på en tilfredsstillende måte, er det nødvendig å avklare betydningen av noen av oppgavens mest sentrale begreper. Det gjelder begrepene *folkeeventyr* og *erotikk*, ettersom dette er to svært vide begreper, og ikke alle definisjonene er relevante for oppgaven. Den mest grunnleggende definisjonen av folkeeventyr er eventyr uten noen kjent opphavsperson eller opphavssted, som har blitt videreformidlet muntlig i ulike folkegrupper gjennom generasjoner.⁴ Disse eventyrene finnes i mange ulike varianter, og ingen av variantene kan omtales som noe mer riktig enn en annen. Det samme gjelder de erotiske eventyrene, da mange av disse også har flere ulike varianter. Erotiske eventyr faller dessuten ofte innenfor kategorien skjemteeventyr. Det vil si at innholdet er av humoristisk karakter, og flere skildringer gjerne har en overdreven og nesten burlesk form.⁵

Definisjonene av *erotikk* er tallrike, og jeg vil spesifisere hvilken som gjør seg gjeldende i forbindelse med min oppgave. Sigrid Bø og Jarnfrid Kjøk siterer Inger Lövkrona sin avgrensning for erotisk diktning, «bara texter där gestaltandet av en sexuell relation eller av seksualia är hovudmotiv.»⁶ Dette er Lövkronas grunnlag når hun drøfter hvordan de erotiske eventyrene kan ha spilt en rolle i utvikling av mannlig og kvinnelig identitet. Bø og Kjøk påpeker at denne definisjonen er for snever for deres arbeid, ettersom de tar sikte på å presentere tekster som også formidler tilslørt og subtil erotikk.⁷ I forbindelse med denne oppgaven er imidlertid Lövkronas definisjon svært passende. De erotiske eventyrene som analyseres her, skildrer seksuelt begjær og seksuelle handlinger eksplisitt.

Forskningen til Inger Lövkrona er svært relevant for denne oppgaven. I sine studier av erotiske narrativer fokuserer hun på fremstilling av kjønn og seksualitet. Lövkrona har analysert et omfattende utvalg svenske erotiske gåter, med hensikt å kategorisere de ulike

⁴ Jones 2002: 3

⁵ Bø & Kjøk 2008: 18

⁶ Bø & Kjøk 2008: 10

⁷ Bø & Kjøk 2008: 10

fremstillingene.⁸ I denne forbindelse har hun utarbeidet en modell for representasjoner av positiv og negativ maskulinitet og femininitet:

The gender constructs found within the plot structure are both positive and negative, depending on who is being “punished” or “rewarded”. Positive masculinity is represented by the young unmarried man. Virile, potent, smart, and decisive, he is always ready to seduce somebody, whether his object is a young woman, a wife or an old woman or widow. Positive femininity is represented by the young, unmarried, sexually innocent, longing, willing, satisfied/gratified woman.⁹

De negative trekkene er motsatt av det som er beskrevet ovenfor. Negativ maskulinitet skildres i form av menn, uavhengig av alder og sivilstatus, som ikke lykkes med å tilfredsstille en kvinne. Det kan også være menn som er seksuelt uerfarne, eller impotente. Negativ femininitet på sin side, representeres av kvinner som er vulgære, seksuelt umettelige og som tar initiativ til seksuell aktivitet, uavhengig av sin sosiale status eller alder.¹⁰ I min analyse vil jeg drøfte hvordan fremstillingen av kjønn i de utvalgte eventyrene stiller seg i forhold til denne modellen. Jeg vil også trekke inn sosiale strukturer, og se på hvordan Lövkronas definisjoner for kjønn og kjønnsroller brukes i erotiske narrativ der sosiale maktforhold skildres.

2.2 Metode

Utgangspunktet mitt for behandling av dette materialet var å lese eventyrene som er trykket i Oddbjørg Høgsets bok *Erotiske Folkeeventyr* fra 1977. Alle eventyrene er seksuelt eksplisitte, og faller dermed innenfor definisjonen for erotiske narrativ presentert i teoridelen. Jeg sorterte eventyrene etter ulike motiver, og brukte inndelingene til Sigrid Bø og Jarnfrid Kjøk som inspirasjon. I den forbindelse var det spesielt kategoriene deres *Det erotisk institusjonelle*, *Det erotisk avvikende* og *Erotisk-politisk satire* som gjorde seg gjeldende.¹¹

Jeg fant ut at flere av eventyrene presenterer en spesifikk dynamikk mellom kjønn, der mannen er aktiv og kvinnen er passiv. Mange av eventyrene knytter seg dessuten opp mot ekteskapet på et eller annet vis, til tross for at de seksuelle handlingene ofte foregår utenfor ekteskapet. Et annet motiv som stadig dukket opp, var latterliggjøring av presten. Det var

⁸ Lövkrona 1998: 146

⁹ Lövkrona 1998: 148

¹⁰ Lövkrona 1998: 148

¹¹ Bø & Kjøk 2008: 7

disse observasjonene som ble utgangspunktet mitt når jeg så valgte ut eventyr til nærlesing. Et av motivene jeg fant, men som jeg valgte å legge fra meg i denne omgang, var homoseksuelle relasjoner. Dette forekom bare eksplisitt i ett av eventyrene, nemlig *Jenta som ville tjene soldat og ble gift med kongsdatteren*.¹² En nærlesning av eventyrsamlingen med fokus på homoerotiske møter kunne også vært interessant, men ettersom flesteparten av dreide seg om heteroseksuelle relasjoner, valgte jeg bort den tematikken denne gangen.

Etter å ha funnet fram til de gjeldende motivene, snevret jeg inn eventyrsamlingen og valgte ut seks eventyr – ett for hvert av motivene som gikk igjen. Disse har jeg nærlest, og analysert ut fra rekke spørsmål. Eventyrene om utenomekteskapelig sex analyserte jeg med utgangspunkt i disse spørsmålene: *Hvordan skildres sex og seksuelt begjær i utenomekteskapelige relasjoner? Og hvordan stiller det seg i forhold til samtidens moralske forventninger? Hva kan skildringene si om oppfattelser av ekteskapet?* Videre brukte jeg disse spørsmålene i forbindelse med eventyrene som fokuserte på kjønn og kjønnsrelasjoner: *Hvordan fremstilles kvinner i eventyrene? Hvordan fremstilles menn? Hva kan fremstillingene si om synet på kvinnelig seksualitet i samtiden?* Til sist analyserte jeg eventyrene om prester ut fra disse spørsmålene: *Hvordan fremstilles presten som autoritetsfigur? Hvilken funksjon har det seksuelle i eventyr som tematiserer sosiale maktforhold?* Spørsmålene knyttet til kjønn vil gjøre seg gjeldende i forbindelse med alle kategoriene, ettersom dynamikken mellom kjønn vil være relevant når det er snakk om seksuelle møter.

2.3 Historiografi

Studiet av erotikk i folkekunst har røtter i folkloristikken. Det er forskningen på ikke-materiell folkekultur, det vil si materiale som myter, sagn og fortellinger.¹³ Den første norske professoren i folkloristikk var Moltke Moe, sønnen til Jørgen Moe som samlet inn eventyr med Peter Christen Asbjørnsen.¹⁴ Med andre ord har studiet av folkediktning røtter helt tilbake til den tiden da man begynte å samle inn materialet som skal analyseres i nettopp denne oppgaven. Det gjør imidlertid ikke forskning på *erotikk* i folkediktning. Man kan forestille seg at det skyldes temaets tabubelagte natur. Flere av de som samlet inn dette materialet hadde gjerne notater i marginen ved eventyrene som hadde mest utpreget seksuelt

¹² Høgset 1977: 128

¹³ Eriksen 2006: 11

¹⁴ Eriksen 2006: 12

innhold, som understreket at de ikke var passende å publisere. Asbjørnsen markerte for eksempel ofte denne typen eventyr med «obscønt» eller «ubrugelig».¹⁵

På 1870-tallet sendte Asbjørnsen 12 eventyr fra sin samling, til tyske Felix Liebrecht, som skrev for tidsskriftet *Kryptadia*.¹⁶ Det var et tysk tidsskrift som inneholdt erotisk tradisjonsmateriale. Utgaven som ble publisert i 1883, hadde en egen seksjon tilegnet norsk erotica.¹⁷ Her er det imidlertid viktig å skille på interessen for eventyrene i seg selv, og eventyrene som kilde til historisk kunnskap. Fram til Oddbjørg Høgsets publisering i 1977 ble eventyrene primært publisert som litteratur for vovet underholdning. Denne litteraturen var fortsatt tabubelagt på 70-tallet, og flere folklorister kritiserte Høgsets publisering. De mente det erotiske materialet ikke var like legitimt som andre folkeeventyr.¹⁸ Dette kan vitne om at tabuet rundt det seksuelle innholdet var med på å utelukke viktig materiale fra den folkloristiske forskningen.

I nyere tid har imidlertid interessen for det erotiske materialet økt. I Norge har Sigrid Bø og Jarnfrid Kjøl gjort et omfattende arbeid for å samle og kategorisere erotiske motiver i norsk folkediktning. Arbeidet har resultert i verket *Lekamslyst*, som kom ut i to bind; ett i 2008 og ett i 2015. Her presenterer de både eventyr, stev og andre litterære uttrykk. Flere av eventyrene som er objekt for min studie, er også å finne i deres arbeid. Verket omfatter ikke bare erotisk materiale som beskriver eller henviser til seksuelle handlinger og tanker. De inkluderer også temaer som det erotiske mytiske og forståelsen av erotikk i forbindelse med ulike sosiale og kulturelle institusjoner.

Innenfor forskning på erotikk i tradisjonsmateriale, har dessuten studier med en kjønnskritisk vinkling gjort seg gjeldende. Inger Lövkrona utmerker seg spesielt når det gjelder forskning på kjønn, makt og vold i skandinavisk folkediktning. I forbindelse med denne oppgavens tematikk er det spesielt to av hennes artikler som er relevant. Det er *Gender and Sexuality in Pre-industrial Society: Erotic Riddles*, og *Erotic Narrative and the Construction of Gender in Premodern Sweden*, publisert i henholdsvis 1993 og 1998. I den sistnevnte presenterer og redegjør hun for modellen sin for fremstilling av kjønn og seksualitet.

¹⁵ Høgset 1977: 14

¹⁶ Høgset 1977: 12

¹⁷ Edvardsen 2001: 12

¹⁸ Edvardsen 2001: 23

Historisk bakgrunn

Den historiske konteksten for denne oppgaven følger to parallelle hovedlinjer. Den ene dreier seg om folkediktning, og hvilken rolle den spilte i nasjonsbyggingsprosjektet i perioden 1830-1870. Den andre dreier seg om offentlige debatter rundt sex og seksualitet i den samme perioden. Ettersom kildematerialet som skal analyseres er folkeeventyr, vil ikke de faglig og politiske synene på sex bli diskutert så grundig. Det er likevel nødvendig å redegjøre for noen hovedpunkter for å gi en bedre forståelse av hvilken samtid eventyrene ble hentet fra, og sette dem inn i en kulturhistorisk sammenheng.

3.1 Nasjonsbyggingsprosjektet 1830-1870

I 1814 fikk Norge egen grunnlov, men det skulle ta lang tid før nasjonalstaten Norge var et faktum. Den politiske arven fra Danmark ble videreført i de statlige organene og ved hjelp av embetsmannsstyret, som utgjorde en intellektuell og kulturell elite i hovedstaden. De fleste embetsmennene var av dansk opphav eller utdannet i København, og satt i sentrale posisjoner i statsstyring og innenfor utdannelse.¹⁹ Utover århundret økte opposisjonen mot embetsmannsstanden, og i 1884 fikk bondeopposisjonen gjennomslag for innføringen av parlamentarisme. I denne prosessen var det ikke bare bønder som utgjorde opposisjonen, men også mange kunstnere som hadde en nasjonalistisk, sosialdemokratisk tankegang. Omveltningene som ble gjort i forbindelse med den norske statsdannelsen er tett knyttet til nasjonsbyggingen som kulturell prosess. I denne delen er det dog først og fremst de kulturelle aspektene som skal redegjøres for, da disse er mest relevante for oppgavens spørsmål.

Jakten på «det norske» begynte som en politisk nasjonalisme. I flere deler av den statlige organiseringen tok man bevisst i bruk begreper fra middelalderen, som «storting» og «tinglag».²⁰ Opphavet til den kulturelle bevegelsen kom med andre ord fra embetsmennene. De hadde en dreining mot kontinentet, og spesielt Tyskland fikk innflytelse på skapelsen av nasjonalstaten Norge. Tyskland var ikke noen samlet stat før i 1871, men nasjonalfølelsen på tvers av statlig organisering var sterk. Det er også i disse områdene vi ser oppblomstringen av nasjonalromantikken, som skulle bli sentral i utviklingen av norsk kultur.

¹⁹ Myhre 2012: 49

²⁰ Myhre 2012: 56

Flere medlemmer av embetsstanden, som Henrik Wergeland og Johan Sebastian Welhaven, brukte nasjonalromantisk tankegods i sin søken etter «det norske». Nettopp disse to er dessuten eksempler på at ikke embetsmennene fra starten var enige om hva «det norske» bestod i. Spesielt var det et skille i hvor stor tiltro embetsmennene, som utgjorde eliten, hadde til folket for øvrig. Welhaven stod i spissen for et syn på allmuen som ukultivert. Han mente de ikke var i stand til å forstå og gjøre nytte av den friheten de hadde fått i form av grunnloven.²¹ Grupperingen som Henrik Wergeland representerte ble kalt «patriotene» og hadde større tiltro til den øvrige befolkningen. De var ikke like opptatt av å polere uttrykkene som kom herfra.²²

Det var odelsbonden som ble selve symbolet på «det norske». Romantiseringen av norsk bondekultur hadde sitt utspring i de nasjonalpolitiske grupperingene i embetsstanden, og bøndene selv hadde en heller passiv rolle i begynnelsen. Spesielt i billedkunst og diktning ble odelsbonden, omgitt av norsk kultur, forevige som symbolet på en felles nasjonal identitet. De nasjonalromantiske kunstuttrykkene som ble skapt i forbindelse med dette er ikke bare eksempler på forfiningen som embetsmennene etterlyste. De fungerer også som ren idealisering av deler av befolkningen. Maleriet *Brudeferden i Hardanger* av Tidemand og Gude fra 1849 er et godt eksempel på idealiseringen av odelsbonden.²³

Blant de kulturelle, nasjonale institusjonene som ble opprettet, var universitetet en sentral aktør i dannelsen av den nasjonale identiteten. Her fikk jakten på det særnorske et formalisert uttrykk, og forskningen bidro til at man gikk enda grundigere inn i hva den norske kulturen var og skulle være. Folkloristikken vokste fram, med blant annet P.A Munch som en av de sentrale skikkelsene. Historikerne beskjefteget seg med materiale som Snorres kongesagaer og norrøn kulturhistorie for å finne roten til «det norske», og Ivar Aasen gikk i bresjen for innsamlingsarbeidet som skulle føre til opprettelsen av et nytt norsk skriftspråk.^{24,25} Arbeidet med å samle inn og forske på materiale fra befolkningen var et viktig ledd i prosessen for å skape et felles kulturelt grunnlag. Kildematerialet som skal analyseres i denne oppgaven har utspring i deler av dette arbeidet. Videre vil innsamlingen av folkediktning og folkeeventyr redegjøres for.

²¹ Myhre 2012: 57

²² Myhre 2012: 57

²³ Myhre 2012: 57

²⁴ Myhre 2012: 58

²⁵ Myhre 2012: 59

Figur 1: Brudeferd i Hardanger, Av Adolf Tidemand og Hans Gude, 1848.
(<https://www.nasjonalnuseet.no/samlingen/objekt/NG.M.00467>). Lisens: Falt i det fri.

3.1.1 Forskning på folkekultur

Innsamling av kulturelt materiale var det ikke bare professorer og forskere som beskjeftiget seg med. Viktige skikkelser i innsamlingsarbeidet var blant annet Andreas Faye, Peter Christen Asbjørnsen og Jørgen Moe, som alle publiserte folkediktning i løpet av 1830- og 40-tallet. Moe og Faye var for øvrig også prester, og det er ikke tilfeldig at nettopp presteskaper var viktige bidragsytere i innsamlingsarbeidet. De hadde gjerne god kjennskap til kultur og historie i sine sogn, samtidig som de var skrivekyndige og godt utdannet.²⁶

Med den norske bonden som en viktig figur i den nye norske identiteten, var det også fra disse miljøene at mye av det kulturelle materialet ble samlet inn. Tradisjonsstoff som myter, sagn og viser ble samlet inn i store mengder i løpet av 1800-tallet. De norske folkeminnesamlerne ble inspirert av internasjonale strømninger, blant annet fra Tyskland. Her finner vi to av folkloristikkens foregangsmenn; Brødrene Grimm.²⁷ Det er viktig å nevne at

²⁶ Myhre 2012: 61

²⁷ Eriksen 2006: 18

de ikke var først ute til å arbeide med innsamling og publisering av folkediktning. Det som imidlertid skilte deres arbeid fra tidligere forskning, var at de anså folkediktningen som verdifull i seg selv.²⁸ I stedet for å fungere som råmateriale for videreutvikling av kunstuttrykk, ble folkediktningen et selvstendig objekt for forskning. Dermed ble også målet for de norske folkeminnesamlere at materialet skulle gjengis slik det var blitt fortalt. Eventyrene, visene og sagnene ble tillagt en egenverdi og måtte bevares slik de «levde i folket».²⁹

3.2 Sex og seksualitet i det offentlige ordskiftet

Seksualitet ble diskutert i flere sammenhenger på 1800-tallet. Vitenskapen fikk en økt interesse for seksualitet og psykologi, og i politikken var temaer som offentlig prostitusjon grunnlag for opphetede debatter. I Norge foregikk det lite forskning på sex og seksualitet, men det vil likevel redegjøres for noen av de internasjonale strømmingene som gjorde seg gjeldende i perioden. Det er dessuten hensiktsmessig å gå inn på det kristen-moralske synet på sex, da det legger grunnlaget for mange av tankene som gjennomsyret vitenskap så vel som politikk.

3.2.1 Vitenskapelig diskurs og kristen-moralsk grunnlag

Det nittende århundret så stor fremgang både på det medisinske og psykologiske feltet når det gjaldt seksualitet og kjønnsliv. I 1833 fant Charles Goodyear opp vulkanisert gummi, som bidro til å revolusjonere produksjonen av kondomer i den vestlige verden.³⁰ Richard von Krafft-Ebing var en av foregangsmennene innenfor det som skulle bli sexologien. Hans hovedverk *Psychopathia Sexualis*, publisert i 1886, ble toneangivende for videre forskning på seksualitet og seksuelle avvik. Som en del av denne faglige interessen kom også de første forkjemperne for homofiles rettigheter fram. En av de tidligste på dette feltet var tyske Magnus Hirschfeld, som startet tidsskriftet *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen*. Det hadde som hensikt å gi fagfolk kunnskap om seksualitet.³¹ Det er imidlertid viktig å merke seg at de største gjennombruddene på dette feltet først kom i perioden 1870-1900, altså den siste delen av århundret. Det gjelder både i politikken og i vitenskapen. Noen av de mest sentrale diskursene som preget starten av 1800-tallet vil redegjøres for videre.

²⁸ Eriksen 2006: 18

²⁹ Eriksen 2006: 19

³⁰ Lister 2020: 273

³¹ Langfeldt 2005: 51

Onani var et viktig tema i diskusjonene rundt seksualitet. I løpet av 1700-tallet hadde flere stemmer hevdet at onani var skadelig, deriblant den sveitsiske legen Samuel-Auguste Tissot. I 1756 publiserte han et verk der han argumenterte for onaniens skadevirkninger. Han var ikke alene om denne oppfatningen. På 1800-tallet florerte det av avhandlinger som både forklarte farene ved «selvbesmittelse», og ga råd om hvordan man kunne unngå utløsning.³² Onani ble knyttet opp mot en hel rekke fysiske og psykiske utfordringer. Her i Norge argumenterte direktøren ved Gaustad Asyl for at såkalt onanisme var hovedårsaken til forekomst av sinnssykdom, i sin årsrapport i 1857.³³ Det er tydelig at de internasjonale diskursene om sex og seksualitet fant veien til Norge, til tross for at det ble utført lite forskning på området her. Selv mot slutten av århundret var det svært få fagfolk som turte å uttale seg om at onani var noe annet enn skadelig.³⁴

Ettersom kirken og staten fortsatt var tett sammenknyttet i perioden, gjorde det kristen-moralske synet på sex seg gjeldende både i politikk og vitenskap. Her var det ekteskapet som utgjorde rammen for seksuell aktivitet, og fokuset var på reproduksjon heller enn nytelse. Utgangspunktet for denne tolkningen kommer fra et påbud i 1. Mosebok, vers 21, der Gud ber menneskene om å «være fruktbare og fylle jorden».³⁵³⁶ Det gjorde også at all seksuell aktivitet som ikke førte til avkom ble sett på som avvikende. For eksempel var homofili ulovlig, og homofil aktivitet mellom menn var sidestilt med seksuell omgang med dyr i §213 av straffeloven.³⁷ Dette var en videreføring av lovverket fra Kristian 5.s Norske lov, men strafferammen ble endret til ikke lenger å innbefatte dødsstraff. Imidlertid nevnes ikke homofil omgang mellom kvinner her, da man var av oppfatningen at kvinner ikke hadde noen seksualitet uten omgang med menn.³⁸

³² Lister 2020: 107

³³ Langfeldt 2005: 38

³⁴ Langfeldt 2005: 51

³⁵ Almås & Benestad 2017: 21

³⁶ Almås & Benestad 2017: 23

³⁷ Jordåen, 2020

³⁸ Langfeldt 2005: 44

Analyse

Analysen er delt i tre deler. Den første befatter seg med utenomekteskapelig sex, og hvordan det blir presentert i en samtid der kristendommens moral tilsa at ekteskapet var en forutsetning for seksuelle relasjoner. Den neste delen tar for seg fremstillingen av kvinner i erotiske eventyr, og hvordan relasjonen mellom mann og kvinne fortøner seg i disse fortellingene. Del tre av analysen handler om presten, og denne figures særskilte rolle i erotisk skjemt. Alle tre temaene vil bli presentert i sammenheng med et utvalg eventyr. Her vil jeg også gi et kort sammendrag av hvert av eventyrene, og et lite utdrag som presenterer noen av eventyrenes hovedpoeng. Innholdet blir gjort rede for og analysert, før delkapittelet avsluttes med en drøfting av funnene.

Før jeg går i gang med analysen er det nødvendig å presentere eventyrene jeg har valgt, og hvor og når de er samlet inn. Som nevnt tidligere er ikke alle eventyrene datert, men de som har blitt tidfestet ble samlet inn mellom 1848 og 1913. Til delen om utenomekteskapelig sex har jeg valgt eventyrene *Guten som selde bukkane*, og *Brudenuggen*. *Guten som selde bukkane* er hentet fra Knut Nauthellas opptegnelser oppbevart i Norsk folkeminnesamlings arkiv. Det ble skrevet ned i Austevoll i Vestland fylke, men er ikke tidfestet.³⁹ *Brudenuggen* er hentet fra Jørgen Moes opptegnelser, og etter sigende samlet inn i Slidre i 1845. Høgset har sitert Reidar Christiansen sin innledning til utgivelsen *Brudenuggen og andre* fra 1942. Han skriver der at han ikke kjenner til noen andre varianter av dette eventyret i Norge, men at det skal være kjent i deler av Tyskland.⁴⁰

Eventyrene valgt til delen om fremstilling av kvinner er *Steke vafler* og *Dei tre friarane*. Førstnevnte er et av eventyrene Asbjørnsen sendte til Tyskland i forbindelse med utgivelsen av *Kryptadia* i 1883.⁴¹ Eventyret er ikke datert, og originaloppskriften finnes heller ikke lenger. Her har også Høgset sitert Reidar Christiansen i noten. Han nevner at eventyret skal være fra Ådalen eller Ringerike, og at Moltke Moe har samlet en annen variant ved navn *Jenta som ikkje visste hot dæ va å ligge i hjå ho* fra Telemark. Christiansen påpeker dessuten at eventyret ikke er spesielt norsk, og at varianter av det fra Telemark kan spores helt tilbake til middelalderen.⁴² *Dei tre friarane* er hentet fra Rasmus Lølands opptegnelser i Norsk

³⁹ Høgset 1977: 121

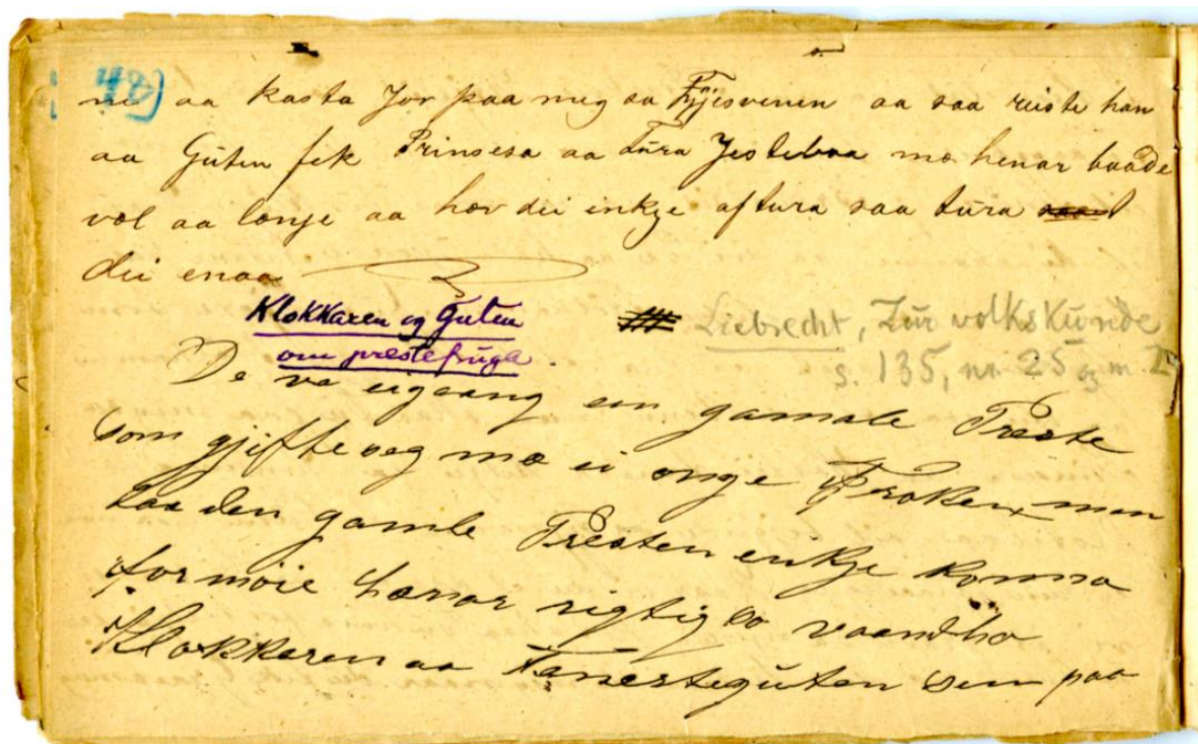
⁴⁰ Høgset 1977: 119

⁴¹ Høgset 1977: 12

⁴² Høgset 1977: 80

folkemannesamlings arkiv. Eventyret er ikke tidfestet, men det er oppgitt at det ble skrevet ned i Rogaland. Høgset noterer dessuten at eventyret er av nordisk utbredelse, og at hun vet om tre norske varianter, som alle er fra Rogaland og Hordaland. Sistnevnte er nå en del av Vestland fylke.⁴³

Eventyrene som fremstiller presteskjemt er representert ved *Presten og husmannen*, og *Klokkaren og guten om prestefrua*. Førstnevnte er samlet inn av Moltke Moe under navnet *Presten å husmannen*. Det er tidfestet til 1878, og informanten er Knut T. Aarmoti fra Bø i Telemark. Noen andre varianter nevnes imidlertid ikke. *Klokkaren og guten om prestefrua* er også hentet fra Moltke Moes samlinger, og er skrevet ned av G. O. Aaland i Telemark. Han har dessuten lagt ved et notat der det står: «NB denne va eg imot å skrive, men eg blei pressa te.»⁴⁴ Tittelen har Moltke Moe satt, og noen datering er ikke nevnt.⁴⁵

Figur 2: Begynnelsen på *Klokkaren og guten om prestefrua*. Norsk Folkemannesamlings arkiv, Moltke Moe mappe 36, s 3. (<https://www.hf.uio.no/ikos/tjenester/kunnskap/samlinger/norsk-folkemannesamling/folkemannesamlere/mmoe/folkedikting/n>)

⁴³ Høgset 1977: 45

⁴⁴ Høgset 1977: 143

⁴⁵ Høgset 1997: 143

4.1 Utenomekteskapelig sex

Ekteskapet utgjorde grunnlaget for familien og husholdet. Dermed er det også nærliggende å anta at ekteskapet utgjorde rammen for seksuell aktivitet. I de moralske og religiøse grunnsynene i perioden, var ekteskapet et premiss for seksuell aktivitet. Et dypdykk i erotiske folkeeventyr vitner imidlertid om at man var godt kjent med utenomekteskapelige seksuelle relasjoner. Skildringer av erotikk i ekteskapet er derimot heller sjeldent.⁴⁶ Likevel er det mange av motivene som på et eller annet vis knytter seg til institusjonen ekteskap. I denne delen av analysen vil jeg spesielt se på frieri som det første erotiske møtet på vei til ekteskap, og brunnugg; når en mann har sex med bruden før brudgommen, i bryllupet.

4.1.1 På frierferd

Unge menn på frierferd er et gjentakende tema i erotiske eventyr så vel som andre folkeeventyr. Hvem som er frier varierer i folkediktinga, men det er det den unge, ugifte mannen som har blitt nærmest synonymt med ordet «frier».⁴⁷ Frierferd i de erotiske eventyrene skiller seg litt fra det tradisjonelle narrative i det at målet ikke nødvendigvis er ekteskap, men sex. I denne analysen har jeg valgt å trekke fram et eventyr som faller inn i denne kategorien. Utgangspunktet for møtet er ikke idéen om et vordende ekteskap, men motivet der gutten går til jenta, er likt som i mange av de andre eventyrene om frierier.

Guten som selde bukkane, handler om en ung mann som blir sendt av gårde med en av familiens bukker for å selge den. Målet er å dra til byen, men det er langt, så om natta tar han inn på en gård der det bare er ei jente hjemme. Jenta vil kjøpe bukken. Gutten sier nei, men sier at hun kan få den dersom han får ligge med henne. Hun vil ikke det, og de diskuterer det en stund. Til slutt går hun med på at han skal få se «sokkebånda» hennes i bytte mot bukken.⁴⁸ Dagen etter går gutten hjem igjen. Faren spør etter pengene, men han sier at han ikke har fått dem enda. Deretter drar han av gårde med en ny bukk. Igjen tar han inn hos jenta, og de forhandler på nytt om hva han skal ha for bukken. Avtalen blir at han skal få se kjønnsorganet hennes i bytte. Neste dag kommer gutten tilbake med enda en bukk. Denne gangen har faren hans lurt seg etter ham, fordi han vil se hva som skjer med de forsvunne

⁴⁶ Bø & Kjøl 2008: 61

⁴⁷ Bø & Kjøl 2008: 257

⁴⁸ Høgset 1977:120

dyra. Guttens premisser er de samme: Får han ligge med henne skal hun få bukken. Jenta vil fortsatt ikke.⁴⁹ Følgende utdrag er slutten på eventyret.

No óg spurte jenta om han ville selja bukken til henne.

Nei, det ville han ikkje, men visst han skulle få «ta» henne, så skulle ho få bukken.

Nei, det fekk han ikkje. Men så lenge snakka dei att og fram om dette, at han skulle få lov å stikk ytste enden av karen bort i musa på henne.

«Å berre kjør han inn,» sa jenta, da ho kjende korleis det var.

Nei, det ville ikkje guten.

Jau, ville han gjera det, skulle han få att alle tre bukkane.

Enno lest guten som han ikkje ville.

«Berre gjer det, berre gjer det!» ropte faren. Han låg og så ned igjennom ljoren.⁵⁰

Eventyret fremstiller det seksuelle møtet som en forhandling. Utgangspunktet for utvekslingen er bukkene som gutten skal selge, men det er de seksuelle handlingene som til slutt blir betalingsmiddelet. Denne måten å forhandle på kan sammenlignes med inngåelsen av ekteskap i perioden eventyrene er hentet fra. Å finne ektemake handlet ikke bare om følelser og kjærlighet. Tradisjonsmaterialet legger ofte vekt på økonomisk og sosial status når foreldre skal velge ektemake til døtrene sine.⁵¹ I dette eventyret snus skikkene på hodet, ved at målet for forhandlingene er sex heller enn ekteskap.

Gutten i dette eventyret er et svært godt eksempel på det Inger Lövkrona betegner som positiv maskulinitet. Han er usjenert når det gjelder sine seksuelle lyster, og går aktivt fram for å få det han helst vil ha. At han til slutt lykkes med å få jenta er også en del av dette. Det som fremstår som noe underlig er at han later som om han ikke vil ha sex når jenta til slutt ber ham. Dette kan tolkes som en understreking av at han lykkes i «forhandlingene» ettersom det gjør at jenta må be ham enda en gang. Det tydeliggjør med andre ord hans rolle som den seirende, positive mannfiguren.

Fra jentas perspektiv ser dette narrative noe annerledes ut. Hun forsøker helt til eventyrets siste del å *ikke* ha sex med gutten. Han må forhandle med henne i tre omganger, og det er

⁴⁹ Høgset 1977: 121

⁵⁰ Høgset 1977: 121

⁵¹ Bø & Kjøk 2008: 263

likevel først når hun kjenner hvordan det føles, at hun tilsynelatende ombestemmer seg. Om det er på dette tidspunktet hun endrer mening vet vi imidlertid ikke. Med tanke på 1800-tallets moralske forventninger til at ei jente skulle være «uberørt» når de inngikk ekteskap, kan motviljen til jenta i eventyret like gjerne være knyttet til behovet for å opprettholde en moralsk integritet, som at hun ikke hadde lyst. En mulig nysgjerrighet på det seksuelle kan synes i jentas villighet til å gradvis la gutten komme nærmere gjennom «forhandlingen». Bø og Kjøk nevner at et gjennomgående motiv i erotisk skjemt er kvinnen som lar seg forføre fordi hun tror mannen kan gi henne det hun ønsker seg materielt sett.⁵² I dette eventyret velger derimot jenta å gi fra seg det materielle i bytte mot den seksuelle tilfredsstillelsen.

Farens rolle i eventyret er med på å understreke harseleringen med de kulturelle normene. I tiden eventyrene er hentet fra, spilte foreldrene en veldig viktig rolle i sine barns valg av ektemake. Det var lovfestet at unge ikke måtte forlove eller gifte seg uten foreldrenes samtykke i de postreformatoriske lovene.⁵³ I dette eventyret stiller farens seg imidlertid likegyldig til ungdommenes relasjon. Hans ønske er å få tilbake bukkene. Han oppfordrer til og med til seksuell aktivitet for å få det. I eventyret utgjør dette et humoristisk poeng, men det kan tyde på at miljøene eventyret stammer fra, har et skråblikk på kirkens påbud om ekteskap før sex. Farens moralske og sosiale autoritet blir latterliggjort, og det seksuelle møtet i eventyret får ingen konsekvenser for de unge.

4.1.2 Brudenugg

I *Lekamslyst* definerer Bø og Kjøk en brudenugg som «[...] inntrengjaren som ligg med brura i bryllaupet; brudgommen vert snytt for brunnatta og får brura att som «brukt»».⁵⁴ De presiserer at denne inntrengeren er en som bruden vil ha, og at brudenuggen er et burlesk motiv brukt til skjemt.⁵⁵

Eventyret *Brudenuggen* handler om ei jente som er forelsket i en skredder. De to vil gifte seg, men får ikke lov av foreldrene hennes. Så kommer det en gang en frier til jenta, og det blir bryllup. Utover kvelden blir brudgommen full. Skredderen er til sengs med bruden når brudgommen kommer inn på rommet. Han griper etter henne, men får tak i skredderens underliv, da jenta har gjemt seg bak senga. Brudgommen blir sjokkert og skjønner ikke

⁵² Bø & Kjøk 2008: 215

⁵³ Sogner 2003: 122

⁵⁴ Bø & Kjøk 2008: 301

⁵⁵ Bø & Kjøk 2008: 301

hvordan det skal gå til når de begge har samme «redskap». Jenta later som at hun er skapt annerledes og sier at hun vet om en skredder som kan ta på seg jobben med å fikse det, men han må ha godt betalt. Brudgommen følger vilkårene og gir skredderen 16 bjørneskinn, 16 alen rødt klede, 16 tønner salt og 100 daler i arbeidslønn for å «få orden» på bruden. Tre måneder senere bringer skredderen jenta tilbake til ham.⁵⁶ Replikkvekslingen under viser reaksjonen til brudgommen.

«Er det ikke mer igjen av 16 bjørnehuder enn denne vesle lappen?»
sa mannen.

«Nei, det er ikke det,» sa skredderen. Så slo han ut lårene og viste ham sprekken.

«Er det ikke mer igjen av 16 alen rødt klede enn dette?» sa mannen

«Nei, det gikk med alt sammen,» sa skredderen.

Så stakk mannen fingeren inn og smakte på.

«Jo, saltet er der, det er sikkert,» sa han.⁵⁷

I dette eventyret er ekte kjærlighet et sentralt tema. Jenta lurer brudgommen sin, og får tilbringe tid med han hun egentlig elsker; skredderen. Bakgrunnen for dette motivet kan ha utspring i skikken rundt arrangerte ekteskap. Økonomisk stabilitet var viktig når unge kvinner skulle velge en ektemake, og følelser måtte ofte vike.⁵⁸ I dette narrative blir derimot skikken snudd på hodet, og kjærligheten seirer over fornuften. Dette budskapet kan fremstå som kritikk av de etablerte skikkene. Humoren i eventyret er med på å gjøre en eventuell kritikk mer lettfattelig. Ettersom det er erotisk skjemt, er humoren her knyttet til det kjønnslige, som utdraget over viser.

Både negativ og positiv maskulinitet er representert i eventyret, etter Lövkronas modell. Den negative mannsrollen er skildret i brudgommen, som ikke lykkes med å forføre sin egen brud. Brudgommen her tar et aktivt valg for å få «orden» på bruden sin, men hans manglende kunnskap om anatomi og kjønn understreker utilstrekkeligheten hans. På den andre siden er skredderen, som representerer positiv maskulinitet. Han har en aktiv seksuell rolle, og lykkes med å forføre bruden. På den måten får han bekreftet sin mannlige seksualitet. Et viktig poeng her er også at skredderen har lavere økonomisk og sosial status enn brudgommen.

⁵⁶ Høgset 1977: 117

⁵⁷ Høgset 1977: 118

⁵⁸ Sogner 2003: 122

Hans vellykkethet kan derfor også tolkes som et uttrykk for den laverestående mannens seier over den sosiale og økonomiske autoriteten.

Fremstillingen av jenta i dette eventyret er interessant. Hun er den handlende parten når brudgommen kommer inn på soverommet på bryllupsnatten, og setter i gang planen om å lure ham. Hun har en aktiv rolle, og tar grep for å ordne kjærlighetslivet sitt slik som hun ønsker. Dette gjør henne i utgangspunktet til en skildring av negativ feminitet etter Lövkronas modell. På tross av dette er det ikke jenta som utgjør målet for latterliggjøring i eventyret. Det som gjør at skildringen skiller seg fra modellen av negativ feminitet er at hun «tar parti» med skredderen.⁵⁹ Det er de to som sammen lurer brudgommen. Jentas seksuelle behov er knyttet til skredderen, og hans til henne. I den relasjonen blir de dermed positive fremstillinger av kjønnsroller begge to; han av maskulinitet og hun av feminitet.

4.1.3 Analytisk drøfting

Etter denne gjennomgangen av motivene vil jeg vende tilbake til spørsmålene jeg stilte i forbindelse med lesningen av eventyrene: *Hvordan skildres sex og seksuelt begjær i utenomekteskapelige relasjoner? Og hvordan stiller det seg i forhold samtidens moralske forventninger? Hva kan skildringene si om oppfattelser av ekteskapet?*

Felles for de to overnevnte eventyrene er at sex er målet i en eller annen forstand. *Guten som selde bukkane* er tilnærmingen praktisk; det seksuelle begynner som et forhandlingsmiddel og ender opp med å bli målet for begge partene. I *Brudenuggen* er det erotiske et uttrykk for en romantisk relasjon, og målet om sex blir synonymt med at de to får den de egentlig elsker. De seksuelle handlingene blir ikke skildret eksplisitt; det er bare underforstått hva som foregår. De bakenforliggende motivene for figurene i eventyrene er derfor ulike. I begge tilfellene blir det erotiske elementet i eventyrene likevel et symbol på figurenes behov.

Motivene i disse to eventyrene viser en annen holdning til utenomekteskapelige seksuelle relasjoner enn den som formidles i moralske tekster fra samme periode. Begge eventyrene skildrer seksuelle relasjoner der partene ikke er gift, uten at det får konsekvenser. I *Guten som selde bukkane* kommer det til uttrykk i autoritetsfiguren faren er. I *Brudenuggen* er det kjærlighet som legger premisset for den seksuelle relasjonen. Det er med på å legitimere motivet, og her får heller ikke den utenomekteskapelige sexen noen konsekvenser.

⁵⁹ Lövkrona 1998: 150

Formidlingen av denne typen seksuelle relasjoner, kan vitne om at lignende relasjoner var godt kjent fra virkeligheten. Eventyrene kan ha fungert som et uttrykk for at seksuelle lyster var en naturlig del av livet også da, til tross for at det ikke stemmer overens med datidens moralske forventninger. Den humoristiske presentasjonen er med på å ufarliggjøre budskapet.

4.2 Kvinner i erotisk skjemt

Menn eller gutter har ofte hovedrollen i erotiske eventyr. Det er de som er på frierferd eller utforsker seksuelle relasjoner. Kvinneskikkelsene er også sentrale, men i en mer passiv form. Det er de som skal «vinn» eller forføres. På tross av dette er kvinnene i erotiske folkeeventyr ulike, både i oppførsel og i uttrykk. I denne delen vil jeg vise til to av de typene som opptrer oftest.

4.2.1 Uvitenhet og uskyld

Kvinner, og spesielt unge jenter, som mangler kunnskap om både kropp og kjønnsliv, er et gjentagende tema i eventyrene. Bø og Kjæk forklarer at denne uvitenheten er et svært vanlig motiv i erotiske eventyr, og henviser til at hele 12 av de 50 eventyrene som Oddbjørg Høgset legger fram i sin bok har et slikt innhold.⁶⁰ Det er imidlertid viktig å påpeke at både menn og kvinner kan fremstilles som uvitende. Her vil jeg dog befatte meg med det som omhandler kvinnene. For å eksemplifisere fremstillingen av den unge og uvitende jenta, har jeg valgt å bruke et eventyr som i Asbjørnsens nedtegnelser går under navnet *Steke Vafler*.

I eventyret *Steke vafler* møter vi ei ung jente, som har vokst opp i en rik familie. Hun er sine foreldres eneste barn, og de har beskyttet henne fra det meste. Derfor har hun ikke noe særlig kunnskap om omverdenen, og spesielt ikke om kjønn og seksualitet. Moren hennes har gitt henne streng beskjed om å ikke «slippe mannfolk innpå seg», for da blir hun ikke gift.⁶¹ Jenta har imidlertid lært å steke vafler, og det er hun både glad i og god på. Når hun senere *blir* gift får hennes nye ektemann trøbbel, ettersom hun ikke vil ha ham nær seg på bryllupsnatten. Den oppgitte brudgommen går til jentas mor etter råd. Moren sier at han bare må spørre om de skal steke vafler, så går det seg nok til. Sant nok, når mannen foreslår at de skal steke vafler blir hun med.

⁶⁰ Bø & Kjæk 2008: 186

⁶¹ Høgset 1977: 78

«Jeg har slik en god tvare, jeg,» sa han. «Og du har slik en god liten potte mellom bena. Den skal vi lage røren i.»

Hu da, det ble røring og det ble steking. Men langt om lenge, så holdt han opp.

«Nu da, nu da!» sa hun og nugget på ham. «Røre, steke, røre, steke, sier jeg!»

«Jeg kan ikke mere,» sa han.

«Hvorfor kan du ikke mere?» sa hun. Hun var så sint at hun både sugde og bet.⁶²

Utdraget viser at når jenta først blir introdusert for det kjønnslige, er det noe hun liker. Mannen lykkes med å vekke hennes seksuelle lyst, til tross for de negative assosiasjonene til fysisk nærhet med menn som moren har innprentet i henne. Han blir dermed fortellingens protagonist. Ved eventyrets begynnelse er det jenta som er subjektet, og det er hennes historie vi får fortalt. Når hun derimot blir gift, trer mannen inn som subjektet, og jenta blir redusert til objektet som presenterer konflikten. Dette vitner også om det mannlige perspektivet historien er fortalt fra. På tross av dette er det viktig å påpeke at jenta får en langt mer utfarende seksualitet enn først antatt. Hun får en lyst som nærmest er umettelig, men det skjer først etter at han har introdusert henne for det.

Dersom vi tar i bruk modellen til Inger Lövkrona for representasjon av positiv og negativ seksualitet, kommer kjønnsrollene i eventyret tydelig fram. Jenta representerer positiv femininitet, til tross for at hun er vanskelig å overbevise. Kjennetegnene for den positive femininiteten er den seksuelt passive og uvitende kvinnen. Kvinneskikkelsen i dette eventyret skiller seg fra stereotypen ved å ikke være medgjørlig til å begynne med, men når mannen til slutt får overbevist henne om å «steke vafler», blir jenta føyelig og ønsker mer. Mannen på sin side representerer positiv maskulinitet. Han er standhaftig, og fortsetter å forsøke og forføre jenta. Når han til slutt lykkes kan det derfor tolkes på to måter; både som at mannen i eventyret fikk sitt ønske om sex, og samtidig som at han lykkes med å vekke jentas seksuelle lyst. Begge to er karakteristikk for positiv maskulinitet etter Lövkronas modell.⁶³ Ved eventyrets slutt har de begge fylt rollene som representanter for positiv maskulinitet og femininitet.

⁶² Høgset 1977: 79

⁶³ Lövkrona 1998: 147

Humoren i dette eventyret belager seg på jentas forpliktelse til egen uvitenhet. Moren har fortalt henne at hun ikke må ha mannfolk innpå seg hvis hun blir gift, men selv når hun *har* giftet seg vil hun ikke gi slipp på det. Bø og Kjøk påpeker at det kan være et eksempel på at seksualitet blitt så tett knyttet til negative følelser at de er vanskelig å gi slipp på.⁶⁴ Det krever kreative og noen ganger omstendelige løsninger for å få bukt med disse følelsene, som her hvor

Figur 3: Steke vafler, illustrasjon av Finn Graff, 1977, i *Erotiske Folkeeventyr*. Lisens: Universitetsforlaget 1977.

jenta blir lurt til å tro at de skal steke vafler. Til gjengjeld forteller eventyrene ofte at når man først har lyktes med det, fører det til at kvinnen får en så stor lyst at hun nesten sliter ut ektemaken.⁶⁵ Det samme gjelder jenta i *Steke vafler*, og denne brå endringen understreker eventyrets humoristiske poeng.

4.2.2 Egenrådige kvinner

Motstykket til den uvitende og uskyldige jenta, er hun som handler aktivt og etter egne behov. Disse kvinneskikkelsene i erotiske eventyr har kunnskap om sex, om enn i varierende grad, og gir uttrykk for sine seksuelle lyster. Derfor er ordet «egenrådig» valgt i forbindelse med dette delkapittelets overskrift. Det handler ikke om at kvinnene først og fremst er vanskelige og kranglete, men at de har en selvstendig vilje de handler ut fra, per ordets definisjon i Det norske akademis ordbok.⁶⁶ Hvordan disse kvinnene gir uttrykk for seksuelle lyster og ønsker er ulikt. Videre vil jeg presentere et eksempel på denne fremstillingen.

⁶⁴ Bø & Kjøk 2008: 191

⁶⁵ Bø & Kjøk 2008, 191

⁶⁶ «Egenrådig» 2021

Eventyret jeg har valgt for å vise fremstillingen av den egenrådige kvinneskikkelsen er *Dei tre friarane*. Høgset poengterer at dette eventyret er av nordisk utbredelse, og finnes i minst tre ulike varianter i Norge.⁶⁷ Dette eventyret handler om ei rik jente, som har mange friere. En gang kommer det tre til henne samtidig. Jenta vil vente til dagen etter med å bestemme seg, og frierne får husrom og en seng på deling. På kvelden sniker jenta seg inn i rommet, og legger seg på loftet for å høre hva de prater om. En av dem prater om skipene han eier, og en annen om husene *han* eier, så hun skjønner at de er rike begge to. Den siste av dem sier ikke stort, før han ber en av de andre om å flytte seg litt for han «ligger så tungt opp bukta på karen» hans.⁶⁸ Dagen etter har jenta bestemt at de skal løpe om kapp for å få henne. De løper som best de kan alle sammen, men han med den store «karen» blir løpt fra ganske fort. Til slutt greier ikke jenta å holde seg, og roper til ham at han kan ta en snarvei over jordet for å komme først i mål.

Dei satt då i og sprang alt dei var tenkjande god til, alle tre. Og det såg snart ut til at han som ikkje hadde noko å syta og klaga for, ville bli etter dei andre. Då kunne jenta ikkje halde seg, ho sette i og ropa: «Å, du med den store kuken! Flyg tvers over, flyg tvers over, så kjem du først!»

Han var ikkje sein om å gjera så ho sa og kom først fram. Og så fekk han både jenta og rikdomen hennar.⁶⁹

Jenta tar valget av frier basert på sine egne seksuelle behov. Hun velger bort de to som er rike til fordel for han med stor penis. Det er dette som er eventyrets humoristiske kjerne. I bygdesamfunnet i førindustriell tid var valget av ektemake et strategisk viktig valg, og giftermål og levebrød ble ofte sett som to sider av samme sak.⁷⁰ Behovet for en mann som hadde økonomisk styrke var viktig, ettersom det ville bli ham som skulle forsørge henne. Med dette utgangspunktet kommer de fysiske behovene i andre rekke, men kvinnen i dette eventyret trosser det og velger ut fra sine seksuelle lyster. Sett med moderne øyne er ikke dette nødvendigvis noen stor sak, da det er andre faktorer som spiller inn i valget av partner i vår tid. I samtiden eventyret er hentet fra, ligger likevel kimen til humor i at hun trosser normen.

⁶⁷ Høgset 1977: 44

⁶⁸ Høgset 1977: 44

⁶⁹ Høgset 1977: 45

⁷⁰ Sogner 2003: 122

Handlingen er utformet slik at man kan tenke seg hva som skjer. Når kvinnen ligger på loftet og lytter kvelden før nevnes det ikke at hun har bestemt seg for å velge ham med den store penis. Det at han ber en av de andre om å flytte seg, fungerer kun som et hint om mannens anatomiske forutsetninger. Leseren må ha tenkt tanken dersom utbruddet hennes dagen etter skal få ordentlig humoristisk effekt. Dette kan vitne om at det, også for 1800-tallets publikum, finnes noe gjenkjennbart i dette narrative. Det kan være både kvinner som identifiserer seg med et ønske om en mann som kan tilfredsstillere, eller menn som kjenner igjen kvinnen som velger uforbeholdent etter egne lyster.

Subjektet i eventyret er en kvinne, men en intertekstuell tolkning vil likevel vise at perspektivet er mannlig. Inger Lövkrona kommer fram til denne tolkningen i forbindelse med et svensk eventyr om en husfrue som bruker en gårdsgutt til å tilfredsstillere seg selv bak mannens rygg.⁷¹ I den historien kommer det mannlige perspektivet fram gjennom at gårdsgutten ikke blir fremstilt som objekt, men heller en som er alliert med den vellystige husfrua.⁷² En lignende vinkling kommer fram i eventyret om de tre frierne. Avslutningen lyder «og så fekk han både jenta og rikdomen hennar.»⁷³ Sympatien ligger hos frieren som vant jenta, heller enn med jenta som fikk mannen hun ønsket. Jenta er subjektet i fortellingen, men slutten avslører at den fortelles fra et manns perspektiv.

Sist vil jeg se på fremstillingen av jenta ut fra modellen til Inger Lövkrona for positiv og negativ femininitet. Med dette utgangspunktet blir tolkningen av jenta noe tvetydig. Det at hun handler på vegne av sine egne seksuelle behov gjør at figuren representerer negativ femininitet, i henhold til Lövkronas modell.⁷⁴ Hun har et aktivt forhold til egen seksualitet, og gir også eksplisitt uttrykk for hva hun vil. Samtidig er utgangspunktet for eventyret at jenta er en passiv kvinneskikkelse. Hun er «premien» som frierne vil vinne, lik som i andre eventyr om menn på frierferd. Endringen skjer når hun til slutt skal velge, og hennes *egentlige* behov kommer til syne. Eventyret kan derfor fungere som et uttrykk for at kvinnelig seksualitet er mer sammensatt enn ved første øyekast.

⁷¹ Lövkrona 1998:150

⁷² Lövkrona 1998: 150

⁷³ Høgset 1977: 45

⁷⁴ Lövkrona 1998: 147

4.2.3 Analytisk drøfting

Eventyrene presentert over viser to svært forskjellige kvinneskikkelser. Den ene har ingen kunnskap om sex, og er avhengig av å bli overtalt for å ha noe ønske om fysisk nærhet med mannen sin. Den andre kvinnen har nok kunnskap om sex til å vite hva hun vil, og prioriterer sine seksuelle behov over materielle goder. Likheten i eventyrene er imidlertid at de begge har en brå endring i uttrykk og væremåte. Til sist uttrykker begge to et behov for sex, og det er også dette humoren i eventyrene er bygget opp rundt. Endringene i holdningen deres til sex følger samme mønster: fra dydig til vellystig. Denne endringen viser at kvinnelig seksualitet er sammensatt. Dersom vi trekker linjer til Lövkronas modell for fremstilling av seksualitet, vil begge kvinneskikkelsene kunne passe innenfor både positiv og negativ fremstilling.

Perspektivene i begge eventyrene er maskulint. Kvinnene er sentrale skikkelser, men narrativet er fortalt fra en manns synspunkt. Det kommer til uttrykk i måten de er skrevet på. Det er likevel kun i *Steke vafler* at mannen er gjennomgående aktiv i eventyret. I *De tre friarane* er det først mot eventyrets slutt at han som vinner jenta får en aktiv rolle. I begge disse eventyrene er mennenes fremstilling av seksualitet positiv i henhold til Lövkronas modell.⁷⁵ De er vellystige, og lykkes begge med å vinne jentas gunst, og vekke deres seksuelle lyst. Mennene representerer en positiv seksuell kraft, men rollen deres i eventyret er likevel passiv. Det er kvinnene som er eventyrenes hovedfokus.

Analysen viser at fremstillingen av kvinnes seksualitet er kompleks. Kan denne presentasjonen si noe om at virkelige kvinner i tiden eventyrene er samlet fra, ikke var fremmed for å prioritere seksuelle behov over idealene om dydighet? Lövkrona påpeker at fremstillingene av positiv maskulinitet og femininitet ofte trosser samfunnets sosiale og moralske forventninger.⁷⁶ Det gjør at figurenes handlinger kan tolkes på flere ulike måter; det kan både fungere som et eksempel på noe man skal avstå fra, og samtidig som et eksempel på noen som utfordrer samfunnsnormene. Humoren i eventyrene ufarliggjør temaet, og understreker at konfliktene som presenteres i eventyrene kan være gjenkjennelige både for de som forteller, og de som hører på. Dette perspektivet gir grunnlag for å anta at kvinnelig seksualitet var mer enn dydighet, også i tiden eventyrene er samlet inn i.

⁷⁵ Lövkrona 1998: 147

⁷⁶ Lövkrona 1998: 152

Avslutningsvis er det dessuten viktig å påpeke at omstendighetene eventyrene fortelles i spiller en viktig rolle for hvordan de tolkes. Bø og Kjøk påpeker at det finnes konkret informasjon om situasjonene erotisk tradisjonsstoff formidles i; de er intime og til dels kjønnsesifikke.⁷⁷ Dersom eventyrene brukes i feil sammenheng kan det få negative reaksjoner, og føre til ubehag. Det er også vesentlig i forbindelse med tolkningen av kvinnelig seksualitet i disse eventyrene. Dersom de fortelles i en situasjon der det kun er kvinner til stede, får innholdet et annet budskap enn dersom det fortelles for begge kjønn. Det gjelder for eksempel skildringene av kvinnefigurene som representerer negativ feminin seksualitet. I en kvinnespesifikk situasjon, vil man kunne anta at disse i større grad kan være skildringer som kvinnene kan identifisere seg med. Dersom det er menn til stede vil perspektivet i eventyret heller bidra til å bekrefte mannlig seksualitet.⁷⁸

4.3 Politisk satire: Presteskjemt

Presten er en figur som går igjen i mange av de erotiske eventyrene. Rollen hans varierer og han fremstilles som alt fra å være en passiv arbeidsgiver, til å bli en omreisende lurendreier som går til sengs med kvinnene i menigheten. Felles for de fleste fremstillingene av prester i erotiske eventyr er likevel at han på et eller annet vis blir harselert med og ender opp med å tape ansikt. Med tanke på prestens sentrale rolle i norske bygdesamfunn på 1800-tallet, er disse negative fremstillingene spesielt interessante, og det er bakgrunnen for at presten blir viet et eget underkapittel i denne oppgaven. Foruten å være en åndelig leder, hadde presten også en helt sentral administrativ funksjon. Organiseringen av bygdesamfunnene hadde kirken og sognet som kjerne. Prestene hadde ansvar for både skolevesen og fattigvesen, som var de viktigste institusjonene i lokalsamfunnets administrasjon.⁷⁹ Eventyrene som presenteres i dette kapitlet vil gi uttrykk for noen av de måtene presten blir fremstilt på. Deretter vil jeg drøfte disse eventyrene i sammenheng med de sosialhistoriske omstendighetene i tiden de ble nedskrevet.

⁷⁷ Bø & Kjøk 2015: 16

⁷⁸ Lövkrona 1993: 277

⁷⁹ Myhre 2012: 114

4.3.1 Den aktive presten

I eventyret *Presten og husmannen*, møter vi en gudfryktig husmann som hører presten forkynne at «alt man gir til Gud skal man få tifold tilbake».⁸⁰ Mannen gir så presten sin eneste ku. Når buskapen til presten sliter seg løs om natta og dukker opp på tunet til husmannen neste morgen, tolker han det som at Gud har gitt ham tilbake for det han ga. Dermed kommer han i konflikt med presten, som vil ha kyrne sine tilbake. De bestemmer seg for at den som først hilser på den andre morgenen etter, skal få alle kyrne. Når mørket faller på klatrer husmannen opp i et tre utenfor prestehuset, så han skal være klar til morgenen etter. Derfra ser han presten komme inn på rommet til tjenestejenta.

Dermed la presten seg i hjå ho, og så strauk han ho på musa og sa: «Hot kallar du dæ?»

«Det kallar eg Jerusalem,» sa jomfrua. «Men hot kallar far *den*?» sa ho og tukla med pilen hans.

«Pilatus,» sa presten.

Da det fór til å lysne, måtte presten opp. Han skulle ned til husmannen. Med det same han kom på tunet, steig husmannen ned av treet.

«God morgon far,» sa han.

«Kor lenge har du vore *der*?» spurde presten.

«Sidan Pilatus gjekk inn i Jerusalem,» svara husmannen.

Så fekk han behalde kyrne.⁸¹

Husmannen er først til å hilse på og vant dermed veddemålet, men den egentlige grunnen til at han vinner kyrne er fordi han har overvært det seksuelle møtet mellom presten og tjenestejenta. Han referer til det som skjedde kvelden før, og presten gir han kyrne for å få husmannen til å tie om det han har sett. Det er med andre ord prestens egne seksuelle utskielser som gjør at han kommer i uføre. Husmannen på sin side, går seirende ut av møtet. Han blir eventyrets protagonist, til tross for at han er langt under presten på den sosiale rangstigen.

Prestens økonomiske stilling er en viktig forutsetning for skjemten. Utgangspunktet for disputten er kyrne husmannen tror han har fått av Gud, men som egentlig hadde slitt seg løs fra prestens eiendom. Presten har ti ganger så mange kyr som det den fattige husmannen, og

⁸⁰ Høgset 1977: 106

⁸¹ Høgset 1977: 108

dette økonomiske skillet fremhever maktforholdet. Skillet mellom prest og husmann har bakgrunn i samtiden eventyret er hentet fra. Husmenn var eiendomsløse og leide jord hos større gårdbrukere, enten i bytte mot betaling eller mot å arbeide på gårdeierens bruk.⁸² Kirken var en stor jordeier, og prester i de ulike sognene hadde ofte slike husmenn. Dette eventyret kan derfor tolkes som et uttrykk for protest mot en skjev maktstruktur. Husmannen representerer en salgs David, lik bibelfortellingen, i møte med prestens Goliat.

Den aktive presten skiller seg på mange måter fra modellen som Inger Lövkrona har for positiv og negativ maskulinitet. Denne skildringen av presten formidler alle de karaktertrekkene forbundet med positiv maskulinitet; virilitet og evne til å forføre. Likevel fremstår presten som en antagonist, og det er han som ender opp med å bli latterliggjort. Bakgrunnen for dette kan tenkes å ligge i prestens moralske forpliktelser. Hans rolle som representant for kirken er å lære menigheten hva gode kristne verdier er, og dermed bidra til deres frelse. Eventyret viser imidlertid en prest som viker fra sine egne moralske plikter. Før de blir enige om veddemålet, sier husmannen: «Du får dei ikkje utan du vil stå preikestolen og seia du er ein ljugar».⁸³ Presten vil ikke det, ettersom det stiller ham i et dårlig lys. Han er altså tydelig opptatt av å fremstå som den fromme religiøse lederen han er tenkt å være. Til slutt må han likevel innrømme nederlag overfor husmannen, for å ha ryktet sitt i behold.

4.3.2 Den passive presten

I andre eventyr har presten en helt annen rolle. Han er fremdeles objektet for den erotiske satiren, men her er han passiv, og ofte blir han lurt eller ledd av uten å vite om det selv en gang. Et eksempel på denne fremstillingen er eventyret *Klokkaren og guten om prestefrua*. Det handler om en prest som er gift med en ung kvinne. Ettersom han er for gammel til å tilfredsstille henne, står hun i med gårdsgutten og klokkeren bak prestens rygg. De to vil begge ha henne for seg selv. Derfor inngår de et veddemål om at den som kan ha sex med prestefrua nærmest presten uten at han oppdager det, skal få henne. Klokkeren er først ut, og lurer presten til å se inn gjennom vinduet i stua, mens han har sex med prestefrua. Når presten kommer tilbake til værelset sitt er klokkeren der alt, og later som om han har vært der hele tiden.⁸⁴ Under er et utdrag fra eventyret der gårdsgutten, her kalt Hans, skal gjøre sitt forsøk. Dette er dessuten slutten på eventyret.

⁸² Myhre 2012: 89

⁸³ Høgset 1977: 106

⁸⁴ Høgset 1977: 141

Det var ein dag at Hans bar av låven korn som var treska. Så ville presten og frua ut og spasere. Men i det same kom Hans berande med ein kornsekk.

«Det er ein kraftig Hans,» sa frua.

«Ja, han er ein kraftig kar,» svara presten.

«Pytt, dette er ikke noko,» sa Hans. «Eg skulle gjerne bera presten og frua au,» sa han.

«Det vil eg gjerne sjå på,» sa presten

«Ja, kom,» svara Hans.

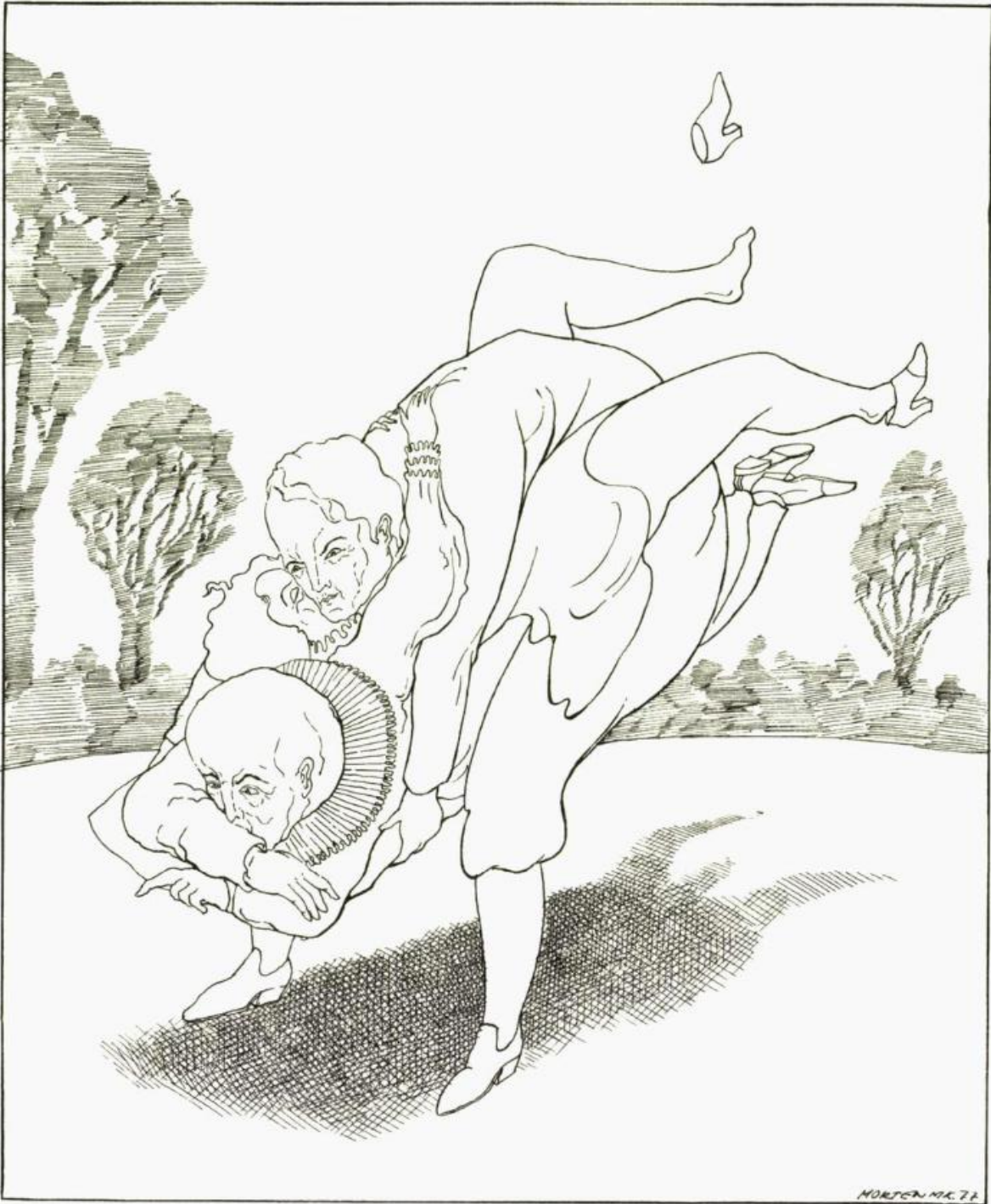
Så tok Hans ein tom sekk og la på skakke. Og så tok han presten og la med magen mot sekken, og så tok han frua og la med ryggen mot prestens rygg, og så tok han henne på presteryggen. Og da må det vel seiast at Hans vann.⁸⁵

I denne sammenhengen blir presten ydmyket i forlengelse av prestefrua. Ikke bare er han ute av stand til å tilfredsstille henne, men han er også helt uvitende om hva som foregår mellom kona og tjenestefolket. Denne uvitenheten settes på spissen når gårdsgutten kan ha sex med prestefrua på prestens rygg uten at han legger merke til det. Presten representerer negativ maskulin seksualitet helt i tråd med modellen til Inger Lövkrona.⁸⁶ Han er passiv og impotent, mens gårdsgutten og klokkeren er virile og aktive. Gårdsgutten viser seg å være lurest i måten han forfører prestefrua, og går dermed seirende ut. Han vinner ikke bare prestefrua fra klokkeren, men vinner også over presten i indirekte forstand.

Omstendighetene for de seksuelle handlingene er beskrevet i detalj, men det er likevel ikke det seksuelle som er hovedfokus i skildringene. Det er det prestens rolle som er, og ettersom veddemålet sier at han skal være nærmest mulig, gjør det også at han blir innblandet i de seksuelle handlingene uten å være klar over det selv. Denne sammenfiltringen gjør at de erotiske skildringene blir karikert, og nesten burleske i sin fremstilling. Skildringen av gårdsgutten som har sex med prestefrua mens han bærer både henne og presten er en overdreven, og på mange måter lite realistisk fremstilling. Det er med på å understreke latterliggjøringen av presten.

⁸⁵Høgset 1977: 143

⁸⁶Lövkrona 1998: 148

Figur 4: Klokkaren og guten om prestefrua, illustrert av Morten M Kristiansen, 1977, i Erotiske folkeeventyr. Lisens: Universitetsforlaget 1977.

4.3.3 Analytisk drøfting

Presten i de erotiske folkeeventyrene presentert ovenfor, blir fremstilt på en utelukkende negativ måte. I den ene fremstillingen er han utspekulert, og i den andre dum og uvitende. Til tross for at begge uttrykkene er negative, blir presten latterliggjort på ulikt grunnlag. Den aktive presten er en kritisk fremstilling fordi han ikke handler i tråd med forventningene til kirkens menn, eller i tråd med sine egne forkynnelser. Han karakteriseres som en verdslig figur - med verdslige laster. Den passive presten er en negativ skildring fordi han fremstår som underlegen sammenlignet med tjenestefolket – uttrykket gjennom evnen til å seksuelt tilfredsstille. Begge presteskildringene har elementer av både positiv og negativ maskulin seksualitet, etter Inger Lövkronas modell.⁸⁷ Likevel er uttrykket utelukkende negativt, og det er tydelig at det er de sosialt laverestående figurene lytterne er ment å identifisere seg med.

I disse eventyrene fungerer det erotiske først og fremst som et redskap for å latterliggjøre presten. Bø og Kjøl viser til at skjemt som dreier seg om prester som har utenomekteskapelig sex, først og fremst må ses som en parodiering av kirkens forkynning av ekteskapet, og at det skal vare livet ut.⁸⁸ Prestens administrative makt må også sees som en viktig faktor. Den sentrale rollen i administrativt arbeide, og kirkens økonomiske makt, gjorde presten til svært mektig figur i bygdemiljøet på 1800-tallet.⁸⁹ Det kan forklare eventyrenes funksjon som sosial-politisk satire. Det erotiske elementet er et avgjørende middel for å gi satiren slagkraft.

Politisk satire i form av skjemteeventyr kunne fungere som en kritikk av en overmakt innenfor trygge rammer. Som Bø og Kjøl påpeker at skjemt som gjør presten til latter kan ha en kompensatorisk funksjon.⁹⁰ Det gjelder enten de er ment til å fortelle om og blottstille enkelthendelser, eller gi uttrykk for en generell misnøye mot en sosial autoritet. Eventyrene kan i begge tilfellene fungere som en ventil for befolkningen. Slik kan de ta et «mentalitetsopprør» med overmakten, i stedet for et politisk opprør.⁹¹ I disse tilfellene har eventyrene også en humoristisk vinkling, slik at det ikke vil få noen politiske konsekvenser for de som forteller.

⁸⁷ Lövkrona 1998: 148

⁸⁸ Bø & Kjøl 2008: 348

⁸⁹ Myhre 2012: 116

⁹⁰ Bø & Kjøl 2008: 486

⁹¹ Bø & Kjøl 2008: 486

Avslutning

5.1 Konkluderende refleksjon

Oppgavens formål har vært å se på hvilke roller kjønn, makt og seksualitet spiller i erotiske folkeeventyr, og hvordan dette kommer til uttrykk i eventyrene. Ved å analysere et utvalg erotiske folkeeventyr, har jeg forsøkt å legge fram noen av motivene som ofte opptrer.

Lesningen har vist at det erotiske eventyrmaterialet er svært rikt. Motivene er varierte, og funksjonen er ulik. Funnene som kommer frem i analysen viser temaer som kjærlighet, lyst og begjær. Disse utspiller seg på svært ulike måter, og kan tjene som eksempel på både positive og negative fremstillinger av seksuelle relasjoner. Eventyrene er først og fremst skjemt, og skal være underholdning. Likevel kan enkelte motiver også fungere som politisk satire, og et oppgjør med en sosial overmakt. Det gjelder spesielt i eventyr om prester.

Blant eventyrenes likhetstrekk er funksjonen til det erotiske elementet som humoristisk ramme for handlingen. Det erotiske bidrar til å latterliggjøre seriøse temaer, og dermed gjøre dem mer lettfattelige. Skildringene av de seksuelle handlingene er ofte overdreven og burlesk, noe som bidrar til å fremheve humoren. Dessuten brukes disse skildringene for å understreke figurenes karakter, enten det dreier seg om å bekrefte suverenitet, eller utilstrekkelighet. Humoren er likevel spesielt viktig i tilfellene der handlingen gjør narr av presten. I disse tilfellene fungerer det erotiske som et redskap for å ydmyke, men det humoristiske tilsnittet er minst like sentralt. Det gir fortelleren mulighet til å gjøre «opprør» mot en sosial og politisk autoritet uten å møte noen alvorlige konsekvenser.

Kjønn og kjønnsidentitet kommer til uttrykk på ulike måter. Fremstillingen av menn og kvinner følger gjerne et fast mønster. Mannsfiguren er den handlende parten som oppfordrer til sex, og kvinneskikkelsen er passiv og lar seg forføre. Det framkommer likevel av analysen at fremstillingen av kjønn er kompleks. Flere av eventyrene presenterer kvinneskikkelser som tar aktivt stilling til sin egen seksualitet. Det blir uttrykt på ulike måter, både gjennom en forsiktig velvillighet, og eksplisitte utrop om seksuelle behov. Dessuten får skildringen av utenomekteskapelig sex får tilsynelatende ingen konsekvenser – hverken for menn eller kvinner. Totalt sett vitner dette om at holdningene til seksuell aktivitet var langt mer komplekse enn det som forkynnes fra både prester og leger i samme periode.

I denne analysen har jeg aktivt brukt modellen til Inger Lövkrona for fremstilling av feminin og maskulin seksualitet. Den har vært et nyttig verktøy for å sette ord på narrativene som skildres. I noen tilfeller har jeg likevel funnet fremstillinger som ikke utelukkende kan kategoriseres som *enten* positiv eller negativ. Det gjelder for eksempel i forbindelse med kvinnelig seksualitet i eventyrene. På en liknende måte kommer modellen til kort i møte med skildringer av presten. I eventyret *Presten og Husmannen* opptrer presten i tråd med trekkene for positiv maskulin seksualitet. Likevel er skildringen negativ, ettersom den seksuelt aktive, virile mannen ikke stemmer overens med forventningen til kirkens menn.

På bakgrunn av dette vil jeg si at Lövkronas modell fungerer godt som en rettleder i arbeidet for å forstå fremstillingen av seksualitet i erotiske folkeeventyr. Metoden hennes er basert på et bredt materiale av svenske erotiske gåter. Likevel er det erotiske materialet svært rikt, og modellen vil ikke være tilstrekkelig for å beskrive og kategorisere alle fremstillingene som opptrer her. Man kan spørre seg om modellen til Lövkrona blir for dualistisk, da funnene i denne oppgaven viser at figurene som blir skildret kan inneha både positive og negative trekk på en og samme tid. Disse funnene er likevel med på å bekrefte relevansen til Lövkronas modell. Arbeidet hennes er svært verdifullt for å skape et språk for studier av erotisk folkemateriale. Dermed føyer eventyrene analysert her seg inn i en allerede etablert tradisjon. Tolkningen min viser likevel at det finnes flere innfallsporier til det samme materialet.

Det erotiske tradisjonsmaterialet er fremdeles en lite utforsket del av norsk kulturarv. Arbeidet med oppgaven har vist at materialet er rikt, og kan formidle perspektiver på sex og seksualitet som skiller seg fra de religiøse og medisinske holdningene i perioden. De kulturelle og religiøse synspunktene utgjør naturligvis en ramme for det folkelige materialet; likevel vil jeg konkludere med at disse kildene kan bidra til å nyansere bildet på 1800-tallets formidling av seksualitet.

Litteratur og illustrasjoner

6.1 Litteratur

- Almås, E. & Benestad, E.E. (2017). *Sexologi i praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bø, S. & Kjøk, J. (2008). *Lekamslyst: Om erotikk i norsk folkediktning*. Oslo: Novus forlag.
- Bø, S & Kjøk, J. (2015). *Lekamslyst II: Erotisk folkediktning i Noreg*. Oslo: Novus forlag.
- Eriksen, A. & Selberg, T. (2006). *Tradisjon og fortelling: En innføring i folkloristikk*. Oslo: Pax forlag.
- Edwardsen, E. (2001). *Asbjørnsens kvinnehistorier*. Oslo: Norsk Folkeminnelag/ Aschehoug.
- Egenrådlig. (u.å.). I *Det norske akademis ordbok*. Hentet 19. april 2021 fra <https://naob.no/ordbok/egen%C3%A5dig>
- Høgset, O. (1977). *Erotiske folkeeventyr*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jones, S. (2002). *The Fairy Tale: The magic mirror of the imagination*. New York: Routledge.
- Jordåen, R. (2020, 6. september). Historien om §213. *Skeivt Arkiv*. Hentet fra: <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/historia-om-ss-213>
- Langfeldt, T. (2005). *Erotikk og fundamentalisme: Fra Mesopotamia til Kvinnefronten*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lister, K. (2020). *A Curious History of Sex*. London: Unbound.
- Myhre, J. E. (2012). *Norsk historie 1814-1905: Å bygge ein stat og skape ein nasjon*. Oslo: Det norske samlaget.
- Sogner, S. (red.). (2003). *I gode og vonde dagar: Familieliv i Noreg frå reformasjonen til vår tid*. Oslo: Det norske samlaget.
- Lövkrona, I. (1998). Erotic narrative and the construction of gender in premodern sweden. *Journal of Folklore Research*, 35(2), 145-156,183. Hentet fra: <https://search.proquest.com/scholarly-journals/erotic-narrative-construction-gender-premodern/docview/853065337/se-2?accountid=12870>
- Lövkrona, I. (1993). Gender and Sexuality in Pre-Industrial Society: Erotic Riddles. *Fabula*, 34, 270. Hentet fra: <https://search.proquest.com/scholarly-journals/gender-sexuality-pre-industrial-society-erotic/docview/1298992572/se-2?accountid=12870>

6.2 Illustrasjoner

Figur 1: Tidemand, A. & Gude, H. (1848) *Brudeferd i Hardanger* [Maleri]. Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design. Oslo.

<https://www.nasjonalmuseet.no/samlingen/objekt/NG.M.00467>

Figur 2: Moe, M. *Klokkaren og guten om prestefrua* [Arkivmateriale]. Norsk folkeminnesamlings arkiv, Moltke Moe mappe 36, 3. Hentet fra:

<https://www.hf.uio.no/ikos/tjenester/kunnskap/samlinger/norsk-folkeminnesamling/folkeminnesamlere/mmoe/folkediktning/nfs-molke-moe-36/?page=3&u-page=3>

Figur 3: Graff, F. (1977). *Steke vafler*. I *Erotiske folkeeventyr*, 79. Universitetsforlaget: Oslo.

Figur 4: Kristiansen, M. (1977). *Klokkaren og guten om prestefrua*. I *Erotiske folkeeventyr*, 142. Universitetsforlaget: Oslo.

